

COVID-19 i inclusió: de les mesures a les finalitats

Mercè Esteve Balagué

Berta MenénOrtín

Psicopedagogues EAP – B26 Martorell

Resum

COVID-19 i inclusió: de les mesures a les finalitats

L'escola que aprèn és capaç de generar oportunitats d'aprenentatge per a tot l'alumnat. En l'actualitat, l'escola que aprèn serà l'única capaç de donar resposta a les noves necessitats de la comunitat educativa. El context actual ha fet emergir noves fragilitats en l'alumnat, en les famílies i en els equips de mestres i professors. En el vèrtex de la fragilitat ens trobem amb els i les alumnes més vulnerables, que sovint coincideixen amb els anomenats alumnes amb necessitats específiques de suport educatiu. L'Administració ha definit les mesures i des dels centres educatius hem tingut la responsabilitat de concretar-les per promoure aspectes que incideixin en un acompanyament més proper de l'alumnat. Compartir les finalitats ens permet dibuixar l'horitzó al servei del qual planificar aquestes mesures, però si posem la mirada només en les mesures perdem de vista les finalitats i, per tant, oferim als i les alumnes experiències reduccionistes que tenen a veure únicament amb la seva presència al centre i que en cap cas incideixen en la seva existència.

Paraules clau: fragilitat, educació inclusiva, existència, mesures, finalitats, bé comú, construcció conjunta.

Abstract

COVID-19 and inclusion: from measures to purposes

The school that learns is able to create opportunities for all the students. Currently, the school that learns is the only one capable of giving answers to the new requirements of the educational community. The current context has caused new weaknesses to surface in the students, in the families and in the teams of teachers and professors. The Administration has defined the measures and the education centres have had the responsibility to summarise them in order to promote new aspects that shall have a positive impact on closer accompanying students and families. The purposes of psycho-pedagogical guidance teams outline a time frame for which we plan the measures. If we only focus on the measures, we lose sight of the objective and we will only be able to offer reductionist experiences to students solely related to their presence in the educational centre, but in no way impacting their existence.

Keywords: Fragility, inclusive education, existence, measures, purposes, common benefit, joint construction.

Aquest matí ha trucat la mare de la Natàlia, aquest curs no s'incorpora, diu que la nena no pot portar la mascareta tanta estona, que li molesta i se la treu, i que ja entén que des de l'escola no podrem estar vigilant tota l'estona que no s'apropi massa als altres o que no mossegui les joguines de l'aula, que la salut i la seguretat van per davant i que, per tant, fins que la situació no estigui més tranquil·la, la nena es quedarà a casa.

Sabiem des de l'inici que aquest no seria un curs com els altres, tots els mitjans d'informació i les converses entre passadissos auguraven molts moviments, canvis cap a noves maneres d'entendre i viure els espais educatius. De totes les conseqüències que ha traslladat a l'escola la COVID-19, resulta important fer-ne una reflexió col·lectiva que ens apropi a aquesta realitat i ens permeti generar aprenentatges de la situació viscuda per trobar noves maneres de ser en les institucions educatives. L'escola que aprèn és capaç de generar oportunitats d'aprenentatge per a tot l'alumnat. En l'actualitat, l'escola que aprèn serà l'única capaç de donar resposta a les noves necessitats de la comunitat educativa.

El context actual ha fet emergir noves fragilitats en els alumnes, en les famílies i en els equips de mestres i professors. Quan parlem d'infants i joves, la fragilitat i la mirada de l'entorn són dos factors indissociables, un repercuteix sobre l'altre i a la inversa. Després de molts mesos sense escola presencial, la mirada cap als infants ha canviat. L'escola i els infants s'han mirat durant molts mesos a través d'una pantalla i això ha anat afegint dificultats a l'acompanyament i la cura. Ara ens retrobem en els centres amb l'anomenada nova normalitat que ens exigeix una ràpida resposta amb poc temps per a la reflexió. Com incorporem aquí la reflexió sobre aquesta mirada que podrà tractar la fragilitat que ha generat en els nostres infants aquest temps d'aïllament? La resposta des de les institucions educatives s'ha donat, sovint, a partir d'espais de trobada i de conversa que permeten construir, en comú, una mirada; també compartint angoixes, dubtes, criteris metodològics, tipus d'agrupaments i, sobretot, les finalitats a les quals van adreçades cadascuna de les decisions preses. Com més espais de trobada, més ha augmentat la capacitat de donar resposta a les necessitats detectades; com menys espais de trobada, menys capacitat han mostrat els centres per afrontar les fragilitats.

La fragilitat del professorat ha estat lligada a la soledat. Després de mesos d'haver treballat cadascú des de casa, ens toca aplegar-nos per continuar construint, però la soledat viscuda, afegida a la por i la incertesa, ha produït situacions de fragmentació en els centres, que en alguns casos han vingut a intensificar la fragmentació que ja existia abans de la pandèmia. Paradoxalment, en algunes situacions, la Covid ha contribuït a enfortir els lligams entre els diferents agents educatius. "La reconstrucció dels equips esdevé un repte al qual només es pot donar resposta des del treball explícit de la cohesió dels claustres que permeti el pas de la soledat a la solidaritat" (*document CRETDIC, 2020*). "El canvi que toca fer és construir de debò la primera persona del plural" (*Beck, citat a Román y de Castro, 2013*) La fragilitat de moltes de les famílies rau en la dificultat per autoritzar-se a fer un acompanyament dels seus fills i filles i en la delegació de part d'aquesta responsabilitat en la institució educativa. Aquest fet, afegit al desdibuixament dels límits durant el confinament, a la por al contagi, alimentada per informacions contradictòries i per canvis constants a nivell epidemiològic i normatiu, ens porta a un alumnat amb pocs referents adults autoritzats per acompanyar-los en la

seva construcció personal. Alumnes, sobretot adolescents i joves, necessitats de punts de referència, han esdevingut persones instal·lades en un estat de boira permanent.

La pandèmia ha deixat en suspens molts dels processos iniciats en els centres, l'esforç que s'havia fet en molts claustres els últims anys en la definició de processos de treball en equip per introduir la conversa regular al voltant de la construcció d'una resposta en comú, s'ha vist paralitzat. La necessitat de gestionar la incertesa i de donar resposta a l'emergència, ha anat en detriment del treball regular i estable en les escoles i els instituts. Posar en el centre de totes les actuacions la seguretat, ha fet perdre valor als processos basats en la solidaritat.

En el vèrtex de la fragilitat ens trobem amb els i les alumnes més vulnerables, que sovint coincideixen amb els anomenats alumnes amb necessitats específiques de suport educatiu; la fragilitat és una constant a les seves vides, i aquesta pren noves dimensions en la situació viscuda, tant quant a la magnitud com pel que fa a la multidimensionalitat. L'acompanyament proper és un suport insubstituïble per a aquest alumnat i els mesos de confinament han passat factura. Sovint la seva capacitat de comunicació ha compromès la seva interacció amb el centre i amb els altres a través de pantalles; la seva dificultat de comprensió de l'entorn s'ha multiplicat exponencialment en un medi que ha esdevingut difícil de comprendre per tota la població; les seves dificultats per formar part d'un grup s'han vist afectades. Com sentir-se part d'un grup quan aquest no està constituït com a tal? En molts casos ha estat impossible donar resposta a la seva necessitat de viure en un entorn estable i previsible davant d'una situació de canvi arbitrari, constant i global.

L'Administració ha definit les mesures i des dels centres educatius hem tingut la responsabilitat de concretar-les per promoure aspectes que incideixin en un acompanyament més proper de l'alumnat, que afavoreixin la comunicació i la capacitat d'interacció d'aquest, que millorin la seva capacitat de comprensió de l'entorn i que promoguin la pertinença al grup, però, per damunt de tot això, tenim la responsabilitat de definir en comú quines són les finalitats al servei de les quals posarem les mesures des que s'acull l'alumnat en el si d'una institució que té cura de l'altre, "que li possibilita ser i que vetlla per la seva existència més enllà de la seva presència" (Skliar, 2015). Les finalitats ens dibuixen l'horitzó al servei del qual planifiquem les mesures, però si posem la mirada només en les mesures perdem de vista la finalitat i, per tant, oferim als i les alumnes experiències reduccionistes que tenen a veure únicament amb la seva presència al centre, i que en cap cas incideixen en la seva existència.

El sistema s'ha hagut d'apressar a establir mesures, però "la pandèmia també ens ha ensenyat que és possible un comú col·laborador si sabem construir amb la nostra causa particular una fita conjunta, que no renunciï al fer, però tampoc a la nostra singularitat" (Ubieto, 2021). Ara que sembla que la pandèmia comença a donar treva, tenim l'oportunitat de posar ordre en la construcció de les estratègies d'atenció a l'alumnat i de posar les finalitats per davant de les mesures, fent que aquestes siguin una eina al servei de la construcció col·lectiva del bé comú.

En el moment en què es comença a parlar de la reobertura de les escoles, una de les primeres mesures que es concreten és la baixada de les ràtios per disminuir la concentració de l'alumnat a l'aula i perquè els confinaments de grup tinguin un menor impacte. Aquesta mesura, d'entrada, podria beneficiar tot l'alumnat, especialment a l'alumnat amb necessitats específiques de suport educatiu; ara cal donar-li un sentit conjunt per poder estabilitzar-la en el temps i pensar que, més enllà dels criteris d'organització de l'alumnat, ha de prevaldre la formació de grups que permeti tornar a construir el vincle, a fi d'atendre les singularitats d'una forma més humana i posar en valor aprenentatges significatius que només es poden donar en entorns més reduïts, on cadascun dels i les alumnes troba el seu lloc de valor en el si del grup, on cadascú és capaç de viure la seva existència.

Una altra de les mesures aplicades ha estat l'agrupament de l'alumnat en grups bombolla i la limitació de la interacció entre alumnes de diferents grups. Retornar a l'escola amb un grup que era nou ha estat difícil per a molts i moltes alumnes, especialment per a aquells i aquelles que necessiten entorns predictibles i confiables per sentir-se acollits en tornar, 6 mesos després, a l'entorn escolar i poder continuar construint aprenentatge. Quan el treball dins del grup ha estat una oportunitat per a crear escenaris estables i propicis per a l'establiment de relacions interpersonals confiables, ha estat possible el veritable sentit de la inclusió: estar inserit en un grup en el qual tothom té cura de l'altre i on l'existència de l'altre dona sentit a la pròpia.

Un altre canvi derivat de la situació pandèmica ha estat la reducció de la intervenció del nombre de docents per grups; aquesta mesura comporta inconvenients, com ara la pèrdua dels i les especialistes i, per tant, la pèrdua dels sabers de qui domina i viu la seva àrea de coneixement en primera persona. Ha suposat alhora una oportunitat per enfortir els referents adults dels infants, convertint el tutor en algú que a través de la seva presència coneix i acompanya els processos personals i acadèmics de cadascun dels i les alumnes; això no es dona només perquè passi més hores amb l'alumnat, sinó perquè els centres, prenent consciència de les soledats viscudes, han entès com a finalitat la definició de referents adults capaços de retornar a les aules la figura d'algú que es fa present des de l'interès sincer. "Aprendre junts gràcies a la figura tutelar del professor que, al mateix temps, crea quelcom comú i acompanya cadascú en la seva singularitat" (Meireu, 2020).

S'ha produït un augment de la col·laboració amb les xarxes de suport psicosocial, possiblement afavorit per les trobades en entorns virtuals; aquest fet ha estat clau per poder sostenir l'escolaritat de molts dels i les alumnes que han vist la seva vulnerabilitat molt exposada. Poder donar una resposta col·lectiva, col·legiada, consensuada i unitària, ha estat la bastida que ha permès que els més vulnerables hagin trobat un espai capaç de sostenir la seva fragilitat. Quan aquest augment de la col·laboració no respon només a la necessitat del moment, a part de sostenir, ajuda a teixir espais de conversa regulats i regulars, imprescindibles per a la definició de les finalitats compartides. En endavant hem de ser capaços d'identificar quines són les prioritats al marge de les

urgències, mitjançant la definició conjunta de les necessitats a través d'una conversa sostinguda que ens permeti redefinir-les a través d'un procés en construcció constant que té en compte l'existència de cadascun dels i les professionals.

Des de les institucions educatives tenim el deure de resistir-nos a la pandèmia, potser aquesta resistència passa per la transició de les mesures sanitàries a la construcció de finalitats educatives compartides que permetin avançar cap a centres que siguin capaços de tenir cura de cadascun dels seus membres per, entre tots, poder tenir cura del món.

“La Natàlia ja fa uns mesos que és a l'escola. Aquest any forma part d'un grup estable de 20 alumnes d'edats diverses, i l'equip de mestres ha treballat col·lectivament i amb l'entorn, des del primer trimestre, en la planificació de la resposta educativa per a tot l'alumnat. L'acció tutorial que s'ha desenvolupat des de l'escola ha promogut un grup cohesionat que ha acollit la Natàlia i també cadascun dels seus membres. La Natàlia té el suport de la mestra del suport intensiu d'escola inclusiva (SIEI) i, alhora, l'organització flexible de l'aula ha permès que en moltes ocasions siguin els seus companys i companyes els qui li fan suport. La seva mare ha trucat, diu que continua tenint por del contagi però que, un cop posat a la balança, els beneficis d'assistir a l'escola superen en escriu les seves pors.”

Referències Bibliogràfiques

Román, B. y de Castro G. (coord.). “A modo de conclusión: sobre los cambios que nos debemos”. *Cambio social y cooperación en el siglo XXI* [volum 2]. pàg. 185 - 195.

Ubieto, J.R. (2021). *El Mundo pos-covid entre la presencia y lo virtual*. Barcelona: Ned Ediciones.

Document del CRETDIC Baix Llobregat. (2020). *Instrument de planificació del retorn*.

Meirieu, P. *La escuela de después con la pedagogía de antes*. Última consulta: 10 d'abril de 2021. <https://www.mcep.es/2020/04/18/la-escuela-despues-con-la-pedagogia-de-antes-philippe-meirieu/>.

Skliar, C. *Estar juntos* [Vídeo]

<https://www.youtube.com/watch?v=fO7lJvpO1jI> (2015).

Contacte amb les autores: *Mercè Esteve Balagué*. E-mail: mesteve3@xtec.cat; *Berta Menén Ortín*. E-mail: bmenen@xtec.cat